

Ett franskt förslag om dagsböter.

Av professor IVAR STRAHL.

I åtskilliga länder är föreskrivet, att domstol vid bestämmande av bötesbeloppets storlek skall taga hänsyn till den dömdes ekonomiska förhållanden. Så är fallet exempelvis i Island, Norge och Schweiz. Veterligen ha emellertid endast fem länder infört dagsbotssystemet, d. v. s. ett system enligt vilket böter ådömas i ett antal enheter vilkas storlek bestämmas av domstolen under hänsynstagande till den dömdes ekonomi. De fem utgöra en något heterogen samling: Danmark, där systemet dock har mycket begränsad tillämpning, Finland och Sverige¹⁾ samt Cuba och Peru. Till dessa sällar sig i viss mån Portugal, där böterna visserligen icke utdömas i sådana enheter som nyss sagts men där det dock är stadgat att böterna skola bestämmas i förhållande till dagsinkomsten på så sätt att den dömda förpliktas att betala ett visst belopp per dag under viss tid, minst tre dagar och högst tre år.

Dagsbotssystemet är emellertid föremål för intresse i länder där det icke införts. I den belgiska tidskriften *Revue de droit pénal et de criminologie* har nyligen en författare, *Bustin*, publicerat en redogörelse för dess användning i de nordiska länderna (1954---1955 s. 39 ff), och även i Frankrike ha redogörelser lämnats.

I den franska tidskriften *Revue pénitentiaire et de droit pénal* har förra året (1954 s. 11 ff) publicerats ett lagförslag avsett att införa dagsbotssystemet på ett begränsat område. Förslaget, som är upprättat av en kommitté tillsatt av den franska *Société générale des prisons*, har diskuterats av föreningen men har såvitt bekant icke, eller icke ännu, föranlett någon åtgärd från officiellt håll.

Det är två, i och för sig helt skilda, önskemål som man sökt tillgodose genom förslaget. Det ena är böternas proportionalisering efter den dömdes betalningsförmåga. I detta syfte föreslås, att böterna skola ådömas i dagsböter. Det andra önskemålet är att inskränka användningen av korta frihetsstraff. Detta syfte har fått bestämma den omfattning i vilken dagsböter enligt förslaget skola förekomma. Förslaget öppnar nämligen möjlighet för domstolen att utbyta fängelse mot böter, förutsatt att den tilltalade icke tidigare dömts till fängelse överstigande ett år och att han ej för det aktuella brottet förskyller fängelse överstigande sex månader. Äro dessa förutsättningar uppfyllda, äger domstolen enligt förslaget, sedan den dömt till fängelse, förordna att den dömda i stället för att undergå fängelsestraffet må, om han så önskar, betala dagsböter samt att fängelsestraffet, om böterna betalas, skall anses verkställt genom bötesbetalningen. Betalas böterna däremot

---

¹⁾ Om dagsbotssystemet i de nordiska länderna se en artikel av mig i denna tidskrift 1951 s. 203 ff.

icke, skall det ådömda fängelsestraffet gå i verkställighet. Det är endast för dessa såsom substitut för fängelsestraff ådömda böter som förslaget inför dagsbotssystemet.

Att inskränka användningen av korta frihetsstraff har länge och på många håll varit ett kriminalpolitiskt önskemål. Det var i detta syfte som villkorlig dom först infördes på Europas kontinent. Det ifrågavarande förslaget kan betraktas som ett ytterligare steg på den väg man då beträdde. Ty förslaget innebär, att fängelsestraff ådömes men att dess verkställighet göres beroende av ett villkor. Detta är emellertid icke, såsom enligt en villkorlig dom, gott uppförande under en prøvotid utan betalning av böterna inom föreskriven tid.

Under det pågående svenska reformarbetet på straffsystemets område överväges i stället att förbättra den villkorliga domens användbarhet såsom ersättare för korta frihetsstraff genom att öppna möjlighet att kombinera villkorlig dom med ovillkorligt bötesstraff, ådömt i dagsböter. Den tilltalade skulle alltså kunna för samma brott dels erhålla villkorlig dom, med åtföljande risk att om han icke förhåller sig väl nödgas undergå frihetsstraff, dels förpliktas att betala böter. I många fall komme emellertid en dom av detta slag nog att uppfattas ungefär som en dom enligt det franska förslaget, enligt vilket skyldigheten att betala böter träder i stället för ett ådömt frihetsstraff. Ty där den villkorliga domen icke är förenad med ingripande åtgärder i form av övervakning eller övervakning jämte föreskrifter, komme förmodligen i allmänhet bötesstraffet att uppfattas som den väsentliga påföljden och den villkorliga domen såsom föga mer än en erinran att brottet är så svårt, att frihetsstraff skulle kunna komma i fråga, och en varning till den dömda för ytterligare obehag därest han icke tager sig i akt.

I realiteten är måhända enligt det franska förslaget risken för den dömda att nödgas undergå frihetsstraff, trots att detta i domen utbyttis mot böter, större än den skulle bli enligt det svenska projektet om detta förverkligas. Den franska rätten känner nämligen icke det system av bestämmelser som i Sverige gör förvandling av oguldna böter till något som en bötfälld endast helt undantagsvis råkar ut för. Det upplyses i den artikel, vari förslaget presenteras, att f. n. ungefär 40 % av bötesstraffen förbli oguldna. Övergången till dagsbotssystemet skulle visserligen vara ägnad att minska frekvensen av oguldna böter, och i samma riktning skulle de bestämmelser om betalningsanstånd och avbetalning verka vilka upptagits i förslaget såsom en nyhet i fransk rätt, men antagligen skulle ändock risken att få undergå det ådömda fängelsestraffet bli icke obetydlig.

Skall den dömda undergå fängelsestraffet, mister han f. ö. enligt förslaget vad han kan ha avbetalat på bötesbeloppet. Domstolen har emellertid befogenhet att, om den dömdes ekonomi allvarligt försämrats under avbetalningstiden, minska dagsbotsbeloppet eller medgiva anstånd med avbetalningarna utöver de i lagtexten angivna fristerna.

Att bötestraffet enligt det franska förslaget endast när det träder i stället för fängelsestraff och icke även i andra fall skall ådömas i dagsböter motiveras dels med den försiktighet som anses rådlig vid införandet av ett nytt system, dels med att det är särskilt angeläget att ett bötesstraff som är avsett att träda i stället för fängelse är avpassat efter den dömdes ekonomi. Ty överstiger bötesbeloppet den dömdes betalningsförmåga, måste den dömda avtjäna det i första hand ådömda fängelsestraffet, och äro böterna alltför låga i förhållande till betalningsförmågan, kunna de icke göra tjänst som substitut för fängelse.

Vad utformningen av dagsbotssystemet beträffar är den enligt förslaget sådan, att systemet i dubbel måtto gör skäl för sitt namn. Antalet dagsböter, jours-amende, skall nämligen vara lika med det antal dagar som det principalt ådömda fängelsestraffet omfattar, och varje dagsbot skall i regel sättas till ett belopp ej understigande $\frac{1}{4}$ och ej överstigande $\frac{3}{4}$ av de medel över vilka den dömda disponerar för att tillgodose sitt och sin familjs dagliga behov. Maximum av dagsbotsbeloppet skall emellertid vara allenast $\frac{1}{2}$ av dessa medel, om de huvudsakligen bestå av arbetsinkomst eller pension efter avgång ur tjänst. Är den dömda medellös, får dagsbotsbeloppet ej sättas under $\frac{1}{5}$ och ej över $\frac{1}{2}$ av den dagavlöning som han skulle erhålla genom en anställning motsvarande hans förmåga.

Tanken, att dagsböterna skola främtaga den dömda medel som han eljest skulle bruka under viss tid och därmed nödgå honom till sparsamhet under den tiden, understrykes genom förslagets bestämmelser om avbetalning av böterna. Det stadgas nämligen, att om dagsbotsantalet är högre än 15, den dömda skall erlägga 15 dagsböter varje månad till dess hela bötesbeloppet är betalat. En successiv betalning av böterna anses av förslagets upphovsmän vara av värde, bl. a. emedan den dömda vid varje avbetalning erinras om brottet och dess påföljd.

Denna regel om avbetalning förefaller kanske att icke stämma väl överens med systemet för bestämmande av bötesbeloppet. Man föreställer sig nämligen lätt, att tanken bakom detta system är att den dömda skall under ett antal dagar motsvarande fängelsestraffets dagantal underkastas den inskränkning som följer av att han nödgas avstå en viss kvotdel av de medel över vilka han förfogar för sitt uppehälle under denna tid. Regeln om avbetalning åter ger vid handen, att den dömda skall betala bötesbeloppet under en tid motsvarande ungefär den dubbla fängelsetiden.

Användandet av måttet en dag är emellertid icke något för dagsbotssystemet konstitutivt och har tydligen för det franska förslagets författare spelat en begränsad roll.

Att man knutit dagsbotsantalet till det antal dagar fängelsestraffet omfattar har tydligen berott på böternas användning som substitut för fängelsestraff. Det förefaller naturligt att sätta dagsbotsantalet lika

med antalet fängelsedagar, men några tvingande skäl att välja just detta förhållande mellan talen torde icke föreligga.

Vad därefter angår dagsbotsbeloppet ligger det visserligen något bestickande i tanken att beloppet skall hänföras till de medel den bötfällda har att röra sig med per dag, men denna tanke kan utformas på flera sätt och dagsbotssystemet bevarar sin principiella innebörd även om den tanken icke genomföres.

I Danmark anvisar lagen såsom riktpunkt för bestämmandet av dagsbotsbeloppets storlek den sakfälldes dagsinkomst. Så är också fallet i Peru. I Cuba skall dagsboten bestämmas under hänsynstagande till den sakfälldes förmögenhet, hans dagavlöning eller dagsinkomst, hans arbetsförmåga eller förvärvsförmåga, hans försörjningsplikt och de övriga omständigheter som ange hans betalningsförmåga, utan intrång likväl, såvitt möjligt, på vad som är nödvändigt för uppehälle åt honom och åt dem för vilka han är försörjningspliktig. Enligt den svenska lagen skall dagsbotsbeloppet bestämmas efter vad som prövas skäligt med hänsyn till den sakfälldes inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt, något som under förarbetena utlagts såsom det belopp som den sakfällda med hänsyn till sin betalningsförmåga skäligen bör böta om dagen. I Finland hänvisas till inkomsten men på ett sätt som lämnar mycket åt domstolens fria prövning.

I lagarna kan man sålunda finna belägg både för tanken, att i princip hela dagsinkomsten under ett visst antal dagar skall frångå den dömdes, och för tanken, att den dömdes skall under visst antal dagar nödgas till sparsamhet men dock få behålla något för sitt uppehälle. Någon skarp motsättning mellan dessa båda ståndpunkter uppstår emellertid säkerligen icke i praktiken. Så länge dagsbotsbeloppet hålles inom rimliga gränser — och för att så blir fallet sörja domstolarna — blir den sakliga innebörden av dagsbotssystemet, att böterna ådömas i enheter vilkas storlek varierar från fall till fall efter ett på ett eller annat sätt utförd hänsynstagande till betalningsförmågan. Mera innebär icke dagsbotssystemet. Dagsbotens storlek kan bestämmas på flera sätt, och det är en praktisk lämplighetsfråga huru bestämmandet skall ske. Det behöver icke nödvändigtvis ske på ett sätt som anknyter till enheten en dag. Huvudsaken är, att resultatet, d. v. s. det bötesbelopp som framkommer vid dagsbotsantalets multiplicering med dagsbotsbeloppet, blir ändamålsenligt, vilket åter vill säga att bötesbeloppen hållas på lagom hög nivå och differentieras efter betalningsförmågan.

Den metod som valts i det franska förslaget synes därför väl överensstämma med dagsbotssystemets grunder. Förslagets anvisningar för bestämmandet av dagsbotsbeloppet torde i allmänhet icke behöva medföra dagsbotsbelopp som mycket skulle skilja sig från de i Sverige vanliga. Förslaget garderar sig dock mot de mycket låga belopp som i viss utsträckning förekomma i Sverige, och det är antagligt, att

böternas karaktär av substitut för frihetsstraff skulle medföra att i praxis den allmänna nivån bleve högre.

I diskussionen angående förslaget fästes stort avseende vid svårigheten att bedöma den sakfällades ekonomi. Detta tycks vara ett avseende i vilket dagsbotssystemet ofta inger betänkligheter i länder där man icke prövat systemet.

Förslaget har tagit hänsyn till svårigheten dels genom att stadga ett straff av minst (sic!) sex månaders fängelse för den tilltalade om han avger oriktig skriftlig uppgift om sin ekonomi eller åberopar oriktiga belägg för sina uppgifter därom, dels genom att tillåta domstolen att efter det den dömt till fängelsestraff uppskjuta avgörandet av frågan, om böter skola träda i stället, för att låta verkställa erforderlig utredning. Om domstolen förordnar om sådant uppskov, skall eventuellt överklagande av domen ske först sedan domstolen tagit ställning till frågan om frihetsstraffets ersättande med böter.

Såsom påpekades i diskussionen om förslaget, utgör bestämmelsen om denna möjlighet till uppskov med målets slutliga avgörande en variant av den under senare år ofta framförda tanken, att straffprocessen borde kunna av domstolen uppdelas i två etapper, den första avseende skuldfrågan och den senare, vilken ifrågakommer endast om den tilltalade befunnits skyldig, avseende frågan om påföljden. En sådan uppdelning av straffprocessen i två etapper har påyrkats med hänvisning till att valet av påföljd i den moderna straffrättsskipningen ställer domstolarna inför en svår och tidskrävande uppgift som är av annan natur än avgörandet av skuldfrågan.

Över huvud kan om det franska förslaget sägas, att däri återkomma flera av de idéer som varit aktuella i den kriminalpolitiska diskussionen under senare tid. Tanken att ersätta korta frihetsstraff med böter är väl jämförelsevis gammal men har behållit sin aktualitet. Individualisering av straffet efter den brottsliges person och förhållanden är också ett jämförelsevis gammalt krav, men det är alltjämt aktuellt och tankens tillämpning på bötesstraffet genom införande av dagsbotssystemet har först under de senare decennierna försökts. Etappsystemet slutligen saknar väl ej anknytningspunkter till företeelser i gällande lagstiftning, såsom det flerstädes förekommande överlämnandet till nämnder att i större eller mindre utsträckning bestämma över den ådömda påföljdens närmare innebörd och den anglosaxiska processens särskiljande mellan conviction och sentence. Men det är först på sista tiden som systemet på allvar har diskuterats.

Ivar Strahl.